

POSTANOWIENIE

27 lutego 2026 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Ireneusz Kunicki

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 27 lutego 2026 r. w Warszawie
zażalenia K.K.

na postanowienie Sądu Okręgowego w Opolu

z 27 marca 2025 r., II Ca 1430/23,

w sprawie z urzędu

z udziałem K.K. i M.K. oraz T.S.

o wydanie zarządzeń w trybie art. 109 k.r.o.

oraz z wniosku T.S.

z udziałem K.K.

o ograniczenie władzy rodzicielskiej wobec małoletniego F.S.

oraz z wniosku K.S. i J.S.

z udziałem K.K. i T.S.

o umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej

oraz z wniosku M.K.

z udziałem K.K.

o ograniczenie władzy rodzicielskiej wobec małoletniej M.N.1

oraz sprawy z wniosku J.W.

z udziałem K.K. i M.K.

o umieszczenie małoletniej w rodzinie zastępczej

**1. uchyla zaskarżone postanowienie w zakresie punktu
pierwszego i w tym zakresie:**

**A. znosi postępowanie przed Sądem Okręgowym w Opolu
od dnia 20 marca 2025 r.;**

B. przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi;

2. pozostawia rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

(M.M.)

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 27 marca 2025 r. Sąd Okręgowy w Opolu, na skutek apelacji uczestniczki K. K., uchylił postanowienie Sądu Rejonowego w Opolu z 19 września 2023 r. w pkt II., którym ustalono, że miejscem zamieszkania małoletniej M.N.1 będzie każdorazowe miejsce zamieszkania M.N. i w tym zakresie przekazał sprawę do ponownego rozpoznania oraz oddalił apelację uczestniczki w pozostałym zakresie.

Uczestniczka K.K. wniosła zażalenie na postanowienie Sądu Okręgowego w części uchylającej orzeczenie Sądu pierwszej instancji i przekazującej sprawę do ponownego rozpoznania, zarzucając rażące naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W postępowaniu wywołanym zażaleniem, które na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. zostało skierowane przeciwko uchyleniu przez sąd drugiej instancji wyroku (postanowienia co do istoty sprawy) sądu pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, badaniu podlega prawidłowość zakwalifikowania przez sąd odwoławczy danej sytuacji procesowej jako odpowiadającej powołanej przez ten sąd podstawie orzeczenia kasatoryjnego. Ocena ta nie dotyczy merytorycznego stanowiska prawnego sądu drugiej instancji ani prawidłowości zastosowania przepisów procesowych, które nie odnoszą się do kwalifikacji zaistniałej sytuacji procesowej w kontekście przesłanek z art. 386 § 4 k.p.c. (zob. postanowienie SN z 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13 i z 24 stycznia 2014 r., V CZ 87/13). Jedyne wyjątek stanowi badanie przez Sąd Najwyższy na podstawie art. 378 § 1 k.p.c.

w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c. z urzędu, czy w postępowaniu odwoławczym nie doszło do jego nieważności (zob. np. postanowienia SN z 11 maja 2018 r., II CZ 21/18, z 23 czerwca 2020 r., V CZ 35/20, z 2 grudnia 2024 r., III CZ 287/23 i z 30 stycznia 2025 r., III CZ 260/24).

W piśmie z 27 marca 2025 r. uczestniczka K.K., wnosząc o otwarcie rozprawy zamkniętej 20 marca 2025 r., powołała się na nieważność postępowania z powodu pozbawienia jej możliwości obrony swych praw w związku z uniemożliwieniem jej oraz ustanowionemu przez nią pełnomocnikowi udziału w tej rozprawie. Zarzutów tych nie powtórzono już w zażaleniu, co jednak pozostaje bez znaczenia, gdyż - jak wskazano - Sąd Najwyższy nieważność bierze pod rozagę z urzędu.

W nowszym orzecznictwie Sąd Najwyższy niejednokrotnie zajmował stanowisko, które należy podzielić, że pozbawienia strony (uczestnika) postępowania możliwości obrony swych praw w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. nie można wiązać jedynie ze stanem całkowitego wyłączenia strony (uczestnika) od udziału w postępowaniu i że pojęcie to obejmuje sytuacje, w których z powodu naruszenia przepisów postępowania przez sąd, strona (uczestnik), wbrew swej woli, została faktycznie pozbawiona możliwości działania w postępowaniu lub w jego istotnej części, jeżeli skutków tego uchybienia nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji (zob. m.in. wyroki SN z 13 czerwca 2002 r., V CKN 1057/00, z 17 lutego 2004 r., III CK 226/02, z 4 marca 2009 r., IV CSK 468/08 i z 23 listopada 2022 r., II CSKP 970/22, OSNC 2023, nr 5, poz. 55). Jednocześnie chodzi o faktyczny brak możliwości działania (obrony), bez względu na to, czy działanie strony (uczestnika) mogłoby mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia (zob. np. wyroki SN z 10 maja 2000 r., III CKN 416/18, OSNC 2000, nr 12, poz. 220, z 17 października 2003 r., IV CK 76/02 i z 28 stycznia 2004 r., IV CK 418/02).

W ramach analizy, czy doszło do pozbawienia strony (uczestnika) możliwości obrony swych praw w sposób prowadzący do nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. należy rozważyć, czy nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, dalej zbadać, czy uchybienie to miało wpływ na możliwość działania strony (uczestnika) w postępowaniu, w końcu ocenić, czy skutków tego

uchybień nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji. Jedynie w przypadku łącznego spełnienia tych trzech przesłanek można uznać, że strona (uczestnik) została pozbawiona możliwości obrony swych praw (zob. wyroki SN z 23 czerwca 2004 r., V CK 607/03 i z 28 marca 2008 r., V CSK 488/07 oraz postanowienia SN z 12 października 2018 r., V CZ 69/18 i z 12 maja 2021 r., I CZ 44/20).

Niemożliwość usunięcia skutków uchybień występuje najczęściej wówczas, gdy doszło do nich na rozprawie bezpośrednio poprzedzającej wydanie wyroku (postanowienia co do istoty sprawy) w danej instancji.

W procesie kontradyktoryjnym rozprawa ma doniosłe znaczenie, a prawo strony (uczestnika) do udziału w niej, obejmujące także prawo do podejmowania czynności procesowych i prawo do bycia wysłuchanym przez sąd (art. 210 § 1 i art. 224 § 1 k.p.c.), stanowi jedno z podstawowych uprawnień procesowych będących elementem gwarancji realizacji prawa do rzetelnego procesu. Strona (uczestnik) może swoje uprawnienia realizować bezpośrednio lub poprzez swego pełnomocnika procesowego. Pozbawienie tych uprawnień może w konkretnych okolicznościach powodować nieważność postępowania na skutek pozbawienia strony (uczestnika) możliwości obrony swych praw (zob. np. wyrok SN z 10 stycznia 2013 r., IV CSK 393/12).

Jedną z gwarancji realizacji tych uprawnień zawiera art. 214 § 1 k.p.c., przewidujący obligatoryjne odroczenie rozprawy w razie zaistnienia przeszkód do uczestniczenia przez stronę (uczestnika) lub jej pełnomocnika w rozprawie, jeżeli przyczyną nieobecności była nieprawidłowość w doręczeniu wezwania lub nadzwyczajne wydarzenie albo inna znana sądowi przeszkoda, której nie można przewyciężyć.

Wprawdzie zgodnie z art. 376 k.p.c. rozprawa przed sądem drugiej instancji odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej lub obu stron (uczestników), jednakże w postępowaniu odwoławczym, na podstawie art. 391 § 1 k.p.c., znajduje zastosowanie art. 214 § 1 k.p.c., a to oznacza, że rozprawę apelacyjną należy odroczyć, jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowość w doręczeniu wezwania albo jeżeli nieobecność strony (uczestnika) lub jej pełnomocnika wywołana jest

nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną znaną sądowi przeszkodą, której nie można przewyciężyć. W takim przypadku nie jest konieczny wniosek o odroczenie (zob. wyrok SN z 4 marca 2009 r., IV CSK 468/08).

Ocena sytuacji procesowej pod kątem pozbawienia strony (uczestnika) możliwości obrony swych praw nie jest dokonywana abstrakcyjnie, lecz zawsze musi odnosić się do okoliczności danego przypadku.

Na rozprawie w dniu 20 marca 2025 r. pracownik kancelarii pełnomocnika uczestniczki K.K. powiadomił Sąd o tym, że doszło do awarii samochodu, którym pełnomocnik jechał na rozprawę. Sąd jednak pomimo uzyskania informacji o nieobecności pełnomocnika i jego przyczynie przeprowadził rozprawę, a następnie zamknął ją i postanowił odroczyć ogłoszenie orzeczenia na dzień 27 marca 2025 r. W dniu ogłoszenia orzeczenia, przed rozpoczęciem posiedzenia, pełnomocnik uczestniczki złożył pismo, o którym wyżej wspomniano, zawierające m.in. wniosek o otwarcie rozprawy i przedstawiające przebieg zdarzenia drogowego doprowadzającego do unieruchomienia pojazdu pełnomocnika i jego nieobecności na rozprawie w dniu 20 marca 2025 r. Do pisma dołączono wydruki zdjęć oraz dokumenty mające potwierdzać okoliczności, na które pełnomocnik się powołał. W piśmie tym znalazła się też informacja, że chociaż sama uczestniczka miała zamiar uczestniczenia w rozprawie, to z powodu choroby jej córki i braku możliwości zapewnienia jej opieki innej osoby nie mogła na tę rozprawę przybyć. Na posiedzeniu, na którym ogłoszono orzeczenie pełnomocnik powiadomił Sąd odwoławczy o złożeniu wskazanego pisma.

Sąd Okręgowy w Opolu w sposób ewidentny dopuścił się naruszenia art. 214 § 1 k.p.c., nie odraczając rozprawy w dniu 20 marca 2025 r., pomimo wiedzy o tym, że nieobecność pełnomocnika uczestniczki spowodowana była przeszkodą, której nie można przewyciężyć. Sąd nie tylko błędnie nie odroczył rozprawy, ale ją zamknął, nie rozważając konieczności wyznaczenia kolejnego terminu posiedzenia. Sąd z urzędu nie wziął także pod uwagę możliwości otwarcia rozprawy (art. 225 k.p.c.), chociaż pełnomocnik o otwarcie takie wnosił, przytaczając stosowne argumenty. Wprawdzie pismo obejmujące ten wniosek pełnomocnik złożył

w „ostatniej chwili”, co może budzić wątpliwości co do jego intencji, nie zmienia to jednak obrazu sytuacji w zakresie możliwości obrony uczestniczki.

Pomiędzy pierwszą, a drugą (ostatnią) rozprawą Sąd odwoławczy w okresie ponad dziewięciu miesięcy przeprowadził szereg dowodów istotnych także dla kwestionowanego w apelacji uczestniczki rozstrzygnięcia związanego z wykonywaniem władzy rodzicielskiej, co szczególnie uzasadniało umożliwienie jej (ustanowionemu pełnomocnikowi) ustnego wypowiedzenia się na rozprawie 20 marca 2025 r. co do zgromadzonego w sprawie materiału. Prawa tego uczestniczka została jednak pozbawiona.

Pomimo próby zwrócenia uwagi Sądu przez pełnomocnika uczestniczki na zaistniałe uchybienia, nie doszło do ich usunięcia i nie było już możliwości, aby sytuacja ta uległa zmianie.

W tych okolicznościach należało uznać, że doszło do pozbawienia uczestniczki możliwości obrony swych praw w istotnej części postępowania, co doprowadziło do jego nieważności (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Odnosnie do nieobecności uczestniczki na rozprawie 20 marca 2025 r. wystarczy powiedzieć, że mając wiedzę o chorobie córki na osiem dni przed tym terminem, mogła przewidzieć, uwzględniając charakter choroby i możliwy okres jej trwania, iż znajdzie potrzeba zapewnienia córce opieki na czas uczestniczenia w rozprawie i o taką opiekę się postarać. Zważywszy, że uczestniczka nie jest osobą samotną i pozbawioną wsparcia bliskich nie można uznać na podstawie jedynie jej oświadczenia, że rzeczywiście nie mogła takiej opieki zorganizować. Nie ma zatem podstaw by uznać, że nieobecność uczestniczki została wywołana przeszkodą, której nie można było przewyżyć (art. 214 § 1 k.p.c.).

Z omówionych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 386 § 2 k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c., art. 398²¹ k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c., pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego, stosownie do art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c., art. 398²¹ k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c., sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

Ireneusz Kunicki

(E.C.)

[a.ł]